

**Формування культу особи Й. Сталіна. Масові репресії
та їх ідеологічне виправдання. Великий терор.
Биківня та інші місця масових поховань жертв
репресій.**

План уроку

- ◆ Формування культу особи Й. Сталіна.
- ◆ Масові репресії та їх ідеологічне виправдання.
- ◆ Великий терор. Биківня та інші місця масових поховань жертв репресій.

**Пропагандистський ідеал радянської людини.
Зміни в масовій психології та свідомості населення**

- Використання для ідеологічного виправдання терору тези про загострення класової боротьби в СРСР у ході будівництва соціалістичного суспільства.
- Органічне доповнення цього положення іншим — про наявність у радянських республіках «повзучих» націоналістичних ухилів.
- Розпалювання Й. Сталіним та його найближчим оточенням боротьби з «ворогами народу».
- Проведення масових мітингів, організатори яких вимагали від виступаючих засудження виявлених «ворогів народу», схвалення смертних вироків тощо.
- Поширення в суспільстві явища доносів і взаємної підозрливості.

Радянська модернізація України (1929–1938 рр.)

Складові радянської модернізації України

Індустріалізація

Колективізація

Масові репресії

«Культурна революція»

■ Утвердження сталінської диктатури

Роки	Лідери угруповань (партійних фракцій), що вели між собою боротьбу	Політичні питання, які маскували боротьбу за владу
1923— 1924	Й. Сталін, Г. Зінов'єв, Л. Каменєв	Л. Троцький («Ліва опозиція») «Платформа» Троцького: дрібнобуржуазне селянство потрібно «утримувати пролетарською диктатурою»; для успіху соціалістичного будівництва у відсталій селянській країні необхідна підтримка з боку світового пролетаріату і світової революції; потрібно розвивати важку промисловість, установити її «диктатуру» в економіці; йде бюрократизація партії, не можна допускати підміну диктатури пролетаріату диктатурою партії, потрібно переглянути кількісний склад апарату, омолодити кадри, допустити свободу фракцій

Роки	Лідери угруповань (партійних фракцій), що вели між собою боротьбу		Політичні питання, які маскували боротьбу за владу
1925	Й. Сталін, М. Бухарін, А. Риков	Г. Зінов'єв, Л. Каменев («Нова опозиція»)	«Наш генеральний секретар не є тією фігурою, яка може об'єднати навколо себе старий більшовицький штаб» (Л. Каменев)
1927	Й. Сталін, М. Бухарін, А. Риков	Г. Зінов'єв, Л. Каменев, Л. Троцький («Об'єднана опозиція»)	Платформа «блоку»: потрібні високі темпи індустріалізації — «надіндустріалізація», значне збільшення податків на селян; триває бюрократизація партії і переродження держави, таким чином треба відновити внутрішньопартійну демократію. Почалося створення підпільної партії
1928— 1929	Й. Сталін	М. Бухарін, А. Риков, М. Томський («Правий ухил»)	Опозиція виступає проти згортання непу і застосування надзвичайних методів в економіці, проти теорії «загострення класової боротьби у міру просування до соціалізму»

1929 рік став роком остаточної перемоги Й. Сталіна в боротьбі проти ленінських соратників за владу. Він же став роком початку утвердження сталінського тоталітарного режиму в СРСР

Причини встановлення режиму особистої влади Й. Сталіна

- Відсутність традицій політичної демократії в країні та реальних демократичних свобод
  - Низький рівень політичної культури населення СРСР
  - Зосередження політичної влади в руках однієї партії
  - Невисокий інтелектуальний рівень керівництва ВКП(б), обмеженість його політичної культури
  - Низький освітній рівень низових керівників і рядових членів ВКП(б)
  - Сакральний характер менталітету суспільства (наповнення релігійним змістом громадських інститутів)
  - Внутрішня природа радянської влади, яка являла собою диктатуру класу, що переросла в диктатуру партії та не заперечувала можливості диктатури однієї особи
  - Наявність численного бюрократичного апарату, добробут якого залежав від збереження командно-адміністративної системи
- Основним методом встановлення і підтримки існування такого режиму був тотальний контроль над суспільством і постійний терор проти всіх його верств. Керівною і спрямовуючою силою радянської тоталітарної системи була більшовицька партія, яка своєю ідеологією визнавала марксизм-ленінізм. Таким чином, у Радянському Союзі склався тоталітарний режим

Загальні риси

- Культ особи Сталіна
- Панування однопартійної системи. Зрощування партійного і державного апарату
- Фізичне усунення політичних противників і опонентів
- Створення розгалуженого репресивного апарату. Масові репресії
- Створення системи офіційних (одержавлених) масових організацій
- Уніфікація всього суспільного життя. Ідеологізація суспільного життя. Контроль над засобами масової інформації

Не писати

■ Керівництво УСРР (УРСР) у 1920—1930-ті рр.

Голови Раднаркомів УСРР (УРСР)	Перші (генеральні) секретарі ЦК КП(б)У
М. Скрипник (1918—1919 рр.)	Е. Квірінг (1918—1919 рр.)
Х. Раковський (1919—1923 рр.)	В. Молотов (1920—1921 рр.)
В. Чубар (1923—1934 рр.)	Д. Мануїльський (1921—1923 рр.)
П. Любченко (1934—1937 рр.)	Е. Квірінг (1923—1925 рр.)
М. Бондаренко (1937 р.)	Л. Каганович (1925—1928 рр.)
Д. Коротченко (1938—1939 рр.)	С. Косіор (1928—1938 рр.)
М. Хрущов (1939—1947 рр.)	М. Хрущов (1938—1947 рр.)

Не писати

■ Репресивно-каральні органи СРСР (УСРР (УРСР))

Роки існування	Назва	Абревіатура
1917—1922	Всеросійська надзвичайна комісія	ВНК (рос. ВЧК)
1922—1934	Об'єднане державне політичне управління	ОДПУ (рос. ОГПУ)
1934—1941	Народний комісаріат внутрішніх справ	НКВС (рос. НКВД)
1941—1946	Народний комісаріат державної безпеки	НКДБ (рос. НКГБ)
1946—1953	Міністерство державної безпеки	МДБ (рос. МГБ)
1953—1954	Міністерство внутрішніх справ	МВС (рос. МВД)
1954—1991	Комітет державної безпеки	КДБ (рос. КГБ)

Масові репресії. «Великий терор»

Терор — це політика придушення, залякування політичних противників жорстокими насильницькими методами.

Репресії — захід державного примусу, покарання

Розкуркулення, депортації, викриття шкідницьких організацій, боротьба проти відомих українських громадських діячів та інтелігенції:

- *«Шахтинська справа»* (1928 р.) над 53 спеціалістами вугільної промисловості Донбасу, які нібито займалися шкідницькою діяльністю;
- *процес над «Спілкою визволення України» (СВУ)* — 1930 р. — справа, спрямована проти «старої» національної еліти;
- *справа «Українського національного центру» (УНЦ)* — 1931 р. — процес над колишніми провідними діячами УНР, серед яких були М. Грушевський, В. Голубович та інші.
- боротьба з УАПЦ (із 34 єпископів заарештовано 24, ще вісім зникли без суду і слідства)

I ХВИЛЯ
(1928—1931 рр.)

II хвиля
(1932—
1935 рр.)

- Голодомор, репресії після вбивства С. Кірова, боротьба з «націоналістичним ухильництвом».
- Самогубства М. Хвильового та наркома освіти М. Скрипника.
- Арешт українських кобзарів і лірників та розправа над ними (грудень, 1934 р.).
- Справи «Української військової організації» (УВО), «Блоку українських націоналістичних партій» тощо

Доба «великого терору»:

- боротьба з українським націоналізмом (справи «націоналістичної» групи професора М. Зерова, «Блоку українських терористичних груп» та ін.);
  - боротьба з ухилами в партії (справи «Українського троцькістського центру», «Соціал-демократичної партії України»);
  - чистка партверхівки, репресії проти членів КП(б)У (Е. Квірінг, Х. Раковський, П. Постишев та інші);
  - репресії в армії (серед репресованих були відомі радянські полководці Й. Якір — командувач Київського військового округу, І. Дубовий — командувач Харківського військового округу, Є. Ковтюх, Д. Шмідт, І. Уборевич та інші).
- Репресивні заходи щодо українських діячів культури («розстріляне відродження»)